

Izvješće o posjetu i pregledu filmskog gradiva u Austrijskom filmskom arhivu u Beču, od 23. do 27. svibnja 2003.

U skladu s dogovorom s dr. Nikolausom Wostryem, direktorom Austrijskoga filmskog arhiva, na Kongresu FIAF-a u Stockholmu te odobrenju Ministarstva kulture od 23. do 27. svibnja 2003. gospodin Mladen Juran i ja posjetili smo navedenu instituciju radi istraživanja filmskoga gradiva koje se odnosi na Republiku Hrvatsku.

Informirani smo da se u ovoj uglednoj instituciji nalazi vrlo vrijedna zbirka nitratnih filmova od 1910. do 1930. godine nastala u Osijeku. Prikupio ju je gospodin Ignatz Reinthaler koji je bio distributer za područje bivše Jugoslavije. Koliko je poznato, on je krajem 1920-ih napustio Osijek i došao u Graz, a zatim su svi filmovi koje je on donio sa sobom prebačeni u Austrijski filmski arhiv.

Tijekom pet dana pregledavali smo navedenu filmsku zbirku na nitratnoj filmskoj podlozi u specijalno priređenim sobama za montažu, na montažnim stolovima s hladnim svjetlom u središtu za čuvanje nitratnoga filma, koje se nalazi oko 20 km izvan Beča u predgrađu Louxemburgu. U navedenom centru za trajnu pohranu nitratnoga filmskog gradiva nalaze se gospodarski objekti koji su nekada pripadali ladanjskom dvorcu cara Franje Josipa. Postojeći objekti uređeni su tako da se uz dobru izolaciju i sofisticirani sustav hlađenja (dodatno hlađenje vodom koja se uzima iz obližnje rijeke) filmsko gradivo na nitratnoj vrpici čuva na temperaturi od 10°C. U tijeku je izgradnja novoga spremišta površine oko 400 m².

Zajedničkim pregledom kojem su bili nazočni dr. Wostry, gospodin Juran, filmski montažer i ja, identificirano je da je filmska vrpca iz ove zbirke proizvedena od 1910. do 1930. godine. Sačuvana je tako da je razdvojena na pojedine sekvence s naznakom boje s kojom je određen film trebao biti toniran ili vinarižiran, što je tražilo vrlo pomno gledanje i sastavljanje fragmenata u cjelovite dokumentarne zapise.

U velikom broju pregledanoga izvornoga filmskoga gradiva posebno se svojom realizacijom ističe veliki defile, parada i slet srpske vojske, pogreb kroz čitav Beograd (za predpostaviti je da je riječ o sprovodu ubijenog Aleksandra Obrenovića). Posebno je s filmskog stajališta dojmljiv materijal snimljen, očigledno, na Fruškoj Gori, svadba kojoj je bio nazočan i kralj Aleksandar.

Iznenadio nas je materijal koji se odnosi na prvi dugometražni igrani film iz srpske povijesti pod naslovom "Karađorđe" (1911). Zatim je uslijedio dokumentarni materijal o panorami makedonskoga grada Bitole s pogledom na niz džamija. Pronađeni su fragmenti dokumentarnog filma o kinu Urania, što moramo provjeriti jer smatramo da bi se mogao odnositi na Osijek.

Za povijest hrvatskoga filma posebno je vrijedan materijal o svečanosti pričesti i procesiji u gradu Osijeku. Posebno su impresivni dokumentarni prizori stotine mladih djevojaka obučenih u bijelo koje izlaze iz poznate osječke katedrale, kao i dijelovi procesije. Utvrdili smo da se radi o Eastman filmskoj vrpici proizvedenoj 1913. ili 1914. godine a po nazočnosti austrijskih oficira može se zaključiti da je film nastao pred I. svjetski rat. Film je proizveo poznati producent Sascha Film iz Beča. Riječ je o najpoznatijem proizvođaču filmova koji je najveći broj filmova snimio baš od 1912. do

kraja 1920-ih, a kao Tobis Sascha Wien Film nastavlja produkciju i za II. svjetskoga rata. Pokretač ove snažne i priznate producentske kuće je Aleksander Sascha, inače plemićkog podrijetla, koji se služio vezama na dvoru za dobivanje poslova, posebno za proizvodnju ratnih vijesti i propagandnih filmova.

Kad je riječ o filmu "Osijek" pronađeno je oko 100 m filma koji je bio virajiran u žutom tonu. Pregledom filmskoga gradiva iz ove zbirke pronašli smo još nekoliko vrlo značajnih fragmenata od kojih se jedan odnosi na sam početak i pripreme prije procesije, a drugi vrlo vrijedan fragment odnosi se na kraj filma kad se ljudi razilaze i šecu osječkim ulicama.

Pored ovoga posebno vrijednog materijala pregledali smo fragmente koji se odnose na luku u Solunu, na grad Veles u Makedoniji, dugi dokumentarni zapis o željeznici kroz Makedoniju i Srbiju te poseban fragment o polijetanju prvog aviona, očigledno u Beogradu.

Prema vrsti filmske vrpce za sve materijale se može utvrditi da su snimljeni od 1910. do 1920.

Doktor Wostry ponudio nam je da pogledamo i neke hrvatske slikopisne tjednike od kojih su neki vrlo dobro sačuvani, ali nisu kompletni. To se isto odnosi i na film Straža na Drini iz 1942. godine. Nedostaje druga rola.

Budući da smo bili zainteresirani za određene filmove koji se odnose na našega priznatog glumca Zvonimira Rogoza koji je ostvario zapažene uloge, posebno u češkoj kinematografiji, pogledali smo novo restaurirani film Ekstaza iz 1936., poznat u cijelom svijetu jer je jedan od remek-djela u žanru erotskoga filma, među prvima u to vrijeme. U glavnim ulogama bila je poznata glumica Hedy Lamarr te naš Zvonimir Rogoz.

Zaključci:

Ovaj posjet Austrijskom filmskom arhivu bio je od posebnog značaja jer smo se mogli upoznati s radom jednoga uglednoga filmskog arhiva, osobito na čuvanju i zaštiti nitratne filmske vrpce.

Svojim boljim poznavanjem povijesti bivše Jugoslavije pomogli smo kolegama u ovom arhivu da identificiraju veliku količinu izvornoga filmskog gradiva koje je sve do sada bilo neidentificirano.

Za povijest hrvatske kinematografije iznimno je značajno otkriće filma o procesiji u Osijeku iz 1914., jer je, uz Karamanove filmove koji se odnose na slične događaje u Splitu 1910., 1911., riječ o jednom od najvrjednijih filmskih zapisa u povijesti hrvatskog filma.

Ostvareni su vrlo vrijedni stručni kontakti te zajednička želja za sklapanjem sporazuma o dugoročnoj suradnji koja bi se posebno odnosila na razmjenu nitratnoga filmskoga gradiva i na zajedničko ulaganje u restauraciju pojedinih filmova.

Dogovoreno je da ćemo predati Austrijskom filmskom arhivu nitratni materijal o Karlu IV. jer mi nemamo uvjete za njegovo dugotrajno čuvanje, a oni će nama pokloniti dubl-negativ i kopiju pronađenih materijala o Osijeku.

Što se tiče filma Ekstaza dogovoreno je da ćemo zajednički izraditi dubl-negativ, jer on nije izrađen, a ugovorom bi se Austrijski filmski arhiv obvezao da se tim materijalom možemo služiti po potrebi. Iz nitrarnog originala, otkupljenog od gospođe Matchaty, izradila bi se prva generacija kopije finoga zrna što bi nam poslije omogućilo izradu potrebnoga broja kopija.

Bio sam slobodan pozvati dr. Wostrya da bude gostom Hrvatskoga državnog arhiva, a u mjesecu svibnju 2004. upriličili bismo svečanu projekciju do sada nepoznatog materijala o gradu Osijeku iz 1914. godine i premijeru filma Ekstaza, prvo u Osijeku a zatim u Zagrebu. Podršku ovom programu dao je Austrijski kulturni centar u Zagrebu.

Mato Kukuljica